

väl förberedda predikningar av en teolog. I allmänhet presenteras bara en forskningsposition, och Aurelius gör lika starka påståenden om sitt fält Pentateuken, men också om till exempel Jakobsbrevet och Upplysningen. Boken är populärteologisk, samtidigt som enskilda bibelord knyts ihop lite väl svepande och GT ofta läses strikt kristet. Referenserna går främst till svenska och tyska lutherska teologer från förra århundradet eller tidigare och inte aktuell forskning.

Bokens baksida blir därför något missvisande, och ses i stället bäst som en sammanställning av Aurelius populärteologiska produktion sedan föregående bok. Därmed rekommenderar jag inte boken som en lättillgänglig presentation av just bibelforskning, utan snarare till den som antingen uppskattar Aurelius välskrivna och varmt kristna produktion eller söker korta, tillgängliga bibeltematiska betraktelser utifrån ett svenskskyrkligt perspektiv.

Kevin Rydberg, Örebro teologiska högskola

SHARON BETSWORTH OCH JULIE FAITH PARKER

T & T Clark Handbook of Children in the Bible and the Biblical World

London: T&T Clark, 2019, inbunden, xxi + 496 sidor,

SEK 1155, ISBN: 978-0-567-67257-5

och

KRISTINE HENRIKSEN GARROWAY OCH JOHN W. MARTENS

Children and Methods: Listening to and Learning from

Children in the Biblical World

Brill's Series in Jewish Studies 67, Leiden: Brill, 2020, inbunden, xvi + 258 sidor,

SEK 1600, ISBN: 978-90-04-42339-8

Marcia Bunges *The Child in the Bible* (2008, recenserad i SEÅ 76) satte frågor om barn och barndomar på den exegetiska agendan. Drygt ett decennium senare manifesterar en veritabel flod av publikationer fältets snabba utveckling, varav två antologier recenseras här. Volymerna aktualiserar frågan om hur fältet ska förstås. Handlar det om ett nytt ämnesområde, en ny metod eller ett nytt kritiskt perspektiv? Den frågan

återkommer jag till i en avslutande jämförelse mellan böckerna. Men först presenteras upplägg och huvudsakligt innehåll.

T&T Clark Handbook of Children in the Bible and the Biblical World har som syfte att konsolidera "Childhood studies" i bibelvetenskapen och att utgöra en resurs för den som är nyfiken på fältet (3). Antologin är organiserad utifrån materialprincipen, med Hebreiska bibeln och Nya testamentet som de mest omfattande delarna. Till nyheterna hör att också att apokryfa texter behandlas, både intertestamentala och tidigkristna. Handboken inleds med två ambitiösa bidrag om fältets utvecklingslinjer och beröringspunkter med andra fält. Reidar Aasgaard gör en noggrann forskningsöversikt, med början i 1960-talets föregångare och med blick för framtiden. Han identifierar huvudstråk i forskningen, med avseende på bibelböcker (synoptiker, Paulusbrev), ämnesval (våld, sårbarhet) och metoder/perspektiv (narrativ kritik, genus). Därmed kan han också identifiera luckor (pseudepigrafer, receptionsstudier) och ge uttryck för farhågor, till exempel att tendensen att klumpa ihop barn med andra marginaliserade grupper riskerar att osynliggöra intressekonflikter mellan olika grupper. Laurel Koepf-Taylor sätter, lika initierat, barnstudier i bibelvetenskapen i relation till det större fältet "Childhood studies", utifrån frågan om hur forskaren kan få tillgång till materialet (barnen). Det leder till en inventering av bidrag från hjälpvetenskaper som psykologi, litteraturvetenskap, arkeologi, antropologi och etnografi. Aasgaard och Koepf-Taylor betonar vikten av att skilja mellan barn och barndomar samt att undvika att tala om "barnet", som de menar utgör en essentialiserande abstraktion.

Varje huvuddel börjar med ett bidrag kring de metodologiska grundfrågorna om vem som räknas som barn och var forskaren hittar barnen. Kristine Henriksen Garroway visar hur svårt det är att definiera barn i relation till den Hebreiska bibeln, då barnskap har med både ålder (biologi) och livscykel (kultur) att göra och då barndomen rymmer (här: fyra) olika faser. Hon ger exempel på hur vi kan "upptäcka" barn i texterna via teofora gudsnamn eller den mångfald av termer som används för olika kategorier av barn. Garroway gör också utblickar mot

mesopotamisk litteratur och arkeologi (ikonografi, skelettrester och begravningsseder) som källor till kunskap om historiska barn. Heath Dewrell återvänder till frågan om barnoffer i Israel, i relation till förbundsboken och Hesekiel. Det nya är att han med hjälp av demografi och antropologi försöker identifiera "logiken" bakom föreskriften att ge det förstfödda till YHWH. Dom Sung Kim skriver om barn som medproducenter av föränderlig diasporaidentitet i Esters bok (och dagens Sydkorea). Ericka Dunbar och Kenneth Ngwa lyfter fram det mångfacetterade, om än litterära och idealiserade (abstrakta) "barnet" i Ordspråksboken. Julie Faith Parker undersöker möjligheten att JHWH gestaltas som barn (i 1 Mos 1; 1 Kung 19; Ps 10; Ords 8).

I inledningen till NT-delen slår John W. Martens fast att det inte finns någon genomsnittlig barndom i den grekisk-romerska världen. Han visar hur intersektionen mellan biologi och kultur skär olika hos exempelvis Filon och i Mishna, liksom att tiden från födelse till vuxenliv ser extremt olika ut för pojkar och flickor, slavar och fria. Martens vågar sig på en översikt över barn i NT, tidigkristna och tidigjudiska texter, grekiska och romerska inskriptioner samt ger även exempel på relevant arkeologiskt material (rörande barnadödlighet). Avslutningsvis ställer han den suggestiva frågan om lärjungarna i själva verket var barn, men att vi missar det på grund av våra (moderna) föreställningar om barn. Sharon Betsworth undersöker den sociokulturella bakgrunden till liknelsen om de missnöjda barnen på torget (rättsskipning och lek). Amy Lindeman Allen belyser implikationerna för vuxna av de välkända orden att Guds rike tillhör barnen (Luk 18). James Murphy söker efter konkreta barn hos Q och kommer fram till att det kanske inte finns några. Två bidrag berör 1 Kor 7 och hur barn påverkas av Paulus föreskrifter om hushållet, dels vid äktenskap med icke-troende (Judith Gundry) och dels av idealet om celibat (John Martens).

Den korta delen om intertextuella frågor och intertestamental litteratur rymmer två bidrag. Stephen Wilson undersöker Tobias vuxenblivande i Tobits bok. Wilson tar här samma grepp som i sin avhandling (2015) och konstaterar att äktenskap är viktigare än våldskapitel i

övergången från barn till man. Kathleen Gallagher Elkins uppmärksammar barn i krigssituationer i sin läsning av Klagovisorna och Markus lilla apokalyps. Hon menar att barn utgör något av en vit fläck i "Trauma studies", men också att bilder av lidande barn gärna används för att representera folkets olycka. I den avslutande delen tecknar Anna Rebecca Solevåg en komplex bild av konkreta och metaforiska barn i fem apokryfa apostlagärningskrifter. Å ena sidan framhålls celibat som ideal (och barn som problem), å den andra är barn i högsta grad närvarande i församlingens liv och Jesu barndom är föremål för kristologisk reflektion. Tony Burke får sista ordet i ett bidrag om flykt- och pilgrimsberättelser i apokryfa barndomsevangelier. Han visar på kontinuiteten mellan dessa texter och traditioner från den Hebreiska bibeln, vad de säger om tidigkristen självförståelse och hur de erbjuder möjlighet till potentiell (imaginär) identifikation med den heliga familjens öden.

I inledningen till *Children and Methods: Listening To and Learning From Children in the Biblical World* frågar sig redaktörerna hur vi ska förstå det växande forskningsfältet kring barn och barndomar i relation till bibeltexter, i vilken relation fältet står till andra närliggande fält, och vad ska vi kalla det nya fältet ("childist/child-centered interpretation/criticism"). Titeln markerar en viktig utgångspunkt: att lyssna på och lära av barn. Det är inte direkt busenkelt när vi har att göra med textmaterial från antiken, därtill producerat av vuxna, men bidragen visar hur det kan gå till. Antologin är indelad i tre delar: (1) kopplingar till andra fält, (2) historiska metoder och (3) textstudier från HB och NT. Här ges exempel på några särskilt intressanta bidrag.

Kathleen Gallagher Elkins inleder den första delen med att slå fast feministiska studier som moderskeppet för barnstudier. Samhörigheten mellan fälten märks både i ämnesval och i sättet att ställa frågor till texterna. Liksom tidigare generationers feminister ägnar sig barnforskare åt att synliggöra de marginaliserade, genom att lyfta deras agens (också i asymmetriska maktförhållanden) utan att förminska det våld och eller förtryck som de utsätts för. Barnstudiet står därmed i en tradition av misstänksamhetens hermeneutik. Stephen Wilson hävdar att maskulini-

tetsforskningen har uppmärksammat interaktionen mellan maskulinitet och femininitet, men inte den mellan maskulinitet och barnskap. Han visar hur bristande mognad kan utgöra ett lika stort hot mot hegemonisk maskulinitet som feminisering, med Gideons son Jether (Dom 8) som exempel.

I delen om historiska metoder får vi bidrag om arkeologi, ikonografi samt komparativt material från det antika Främre Orienten. Kristine Henriksen Garroway introducerar "childist archeology" och fokuserar på en viss sorts objekt – snurror med två hål – vars funktion gäckt arkeologer. Garroway visar att de sannolikt tillverkats av barn, i syfte att ge färdighetsträning, som senare kunde användas för att göra "nyttiga" redskap. Jason Anthony Riley identifierar barns närvaro i assyrisk ikonografi, närmare bestämt reliefer om belägringen av Lachish. Riley menar att barn blev vittne till tortyr av stadens ledare och att relieferna gestaltar en ideologi där bara de som gör uppror (vuxna män) utsätts för våld, medan de som underkastar sig (kvinnor och barn) skonas. På så sätt bidrar ikonografen till att legitimera våldet.

Den avslutande tredje delen bjuder på mer textorienterade metoder och perspektiv. Danna Nolan Fewell utgår från paradoxen att barn som individer ofta har små roller, samtidigt som bebådelse och födelse är centrala teman. Hon introducerar socio-narratologi och grundfrågan gäller hur bibeltexternas barn bidrar till identitetsformation. Med exempel från 1 Mos (Hagar och Ismael, Dina och Shechem samt *Aqedan*) visar Fewell hur barns närvaro, som tecken och representanter för kollektiv, bidrar till att komplicera sådana processer. Sharon Betsworth återvänder till narrativkritikens rötter med bland andra Alter och Rhoads. Hon gör en närläsning av helandeberättelsen om den syrofenikiska kvinnans dotter i Mark 7 och visar hur dottern, trots att hon saknar direkt agens, utgör det nav kring vilket berättelsen kretsar.

James Murphy närläser också Markus, fast med Derrida och de Man. Han visar hur förgivettagna motpoler (mellan lärjungar och barn) bryter samman, liksom på begränsningarna i Markus försök att vända upp och ner på hierarkier. Översteprästens slavflicka träder här fram som liminal

figur, med drag av både Jairos dotter (förebild) och Herodias dotter (avskräckande exempel). Anna Rebecca Solevåg visar, i en undersökning av pastoralbrevens, hur barnskap och funktionsvariation utgör föränderliga identiteter som också används metaforiskt. I ett material där de konkreta barnen är få, intresserar sig Solevåg för potentiella sprickor i fasaden, till exempel hustavlornas överdrivet (?) idealiserade barn eller Timoteus, som genom sin ungdom, sjukdom och ogifta civilstånd avviker från normen för församlingsledare.

De två volymerna erbjuder tillsammans en imponerande provkarta på forskning om barn och barndomar i relation till Bibelns texter. Att fältet gått in i en ny fas betyder inte att grundläggande datainsamling är överflödig. *T&T Clark Handbook of Children* fyller materialmässiga kunskapsluckor om barn i exempelvis apokryfa texter och hos Q. *Children and Methods* bryter ny mark om (historiska) barns bidrag till familjeekonomi (arkeologi), barns funktion i assyrisk ideologiproduktion (ikonografi) och barns roll i huskulten (komparativa antika Främre Orienten-studier). Mer textorienterade bidrag pekar på förbisedda barn, som till exempel lärjungarna, barnet i Upp 12 eller Timoteus och Titus ställning som Paulus "barn". Tematiskt anknyter antologierna till återkommande teman inom barnforskningen, som sårbarhet, fostran och familj, men utifrån nya perspektiv. Mer originella teman rör barns lek, barn som resenärer och flyktingar eller Gud som barn – de två första med intressanta beröringspunkter mellan antologierna. Ytterligare ett gemensamt drag är att peka på barn som komplexa gränsvarelser, som både subjekt och objekt, som individer och representanter för kollektivet.

Till barnforskningens nya fas hör att bedriva historieskrivning om det egna fältet och att söka dialog med närliggande fält. Här vill jag särskilt lyfta Aasgaards och Koepf Taylors bidrag som viktiga resurser (*T&T Clark Handbook*). Relationen till feministiska studier är grundläggande i båda volymerna. I *T&T Clark Handbook* märks en teoretisk koppling tydligast hos Betsworth (tendensen i materialet att "tänka med barn") och Solevåg (intersektionalitet), men även Martens bygger vidare

på feministiska föregångare. I *Children and Methods* är Elkins den som mest utförligt skriver fram feministiska studier som barnstudiets ursprung. Personligen studsar jag något inför bruket av familje- (feminismen som "moder") och vågmetaforer i historieskrivningen, eftersom de länge problematiserats i feministisk teori. Möjligen kan det förstås som ett försök att återta språkbruket. Wilson bekräftar arvet från feminismen, men hävdar att det försvårat samarbetet med maskulinitetsforskning, en slutsats som kan diskuteras. Solevåg argumenterar i sitt bidrag för vikten av dialog mellan olika kritiska perspektiv och visar på beröringspunkter mellan intersektionell feminism, "Disability studies" och "Childhood studies". Att Elkins, Wilson och Solevåg står sida vid sida (i *Children and Methods*) vittnar om en uppfriskande takhöjd. När det gäller andra kritiska teorier mobiliserar Kim (*T&T Clark Handbook*) postkolonial teori och queer diasporateori (och en nypa maskulinitets-teori). Han är den som mest utförligt, och lyckosamt enligt min mening, problematiserar den egna "vuxna" forskarpositionen. Murphy (*Children and Methods*) visar hur ett nygammalt kritiskt perspektiv – dekonstruktion – effektivt kan ställas i barnstudiets tjänst.

Ansatser till teoriutveckling ser jag tydligast hos Wilson och Solevåg (i *Children and Methods*). För Wilson handlar det om att tillämpa R. W. Connells teori om multipla maskuliniteter på barn, och på så sätt kunna differentiera mellan olika typer av samverkande (till exempel hegemoniska och marginaliserade) barndomar. Förslaget ter sig inte självklart, men det är onekligen generöst att bjuda också på tentativa idéer. Solevågs integrering av flera kritiska perspektiv är mer långtgående och ambitiös. Hon visar övertygande på nyttan med dialog mellan teoretiska traditioner. I bibeltexterna används både barn och sjukdom (och kvinnor) för att tala och tänka om annat; här finns beröringspunkter med Betsworth (*T&T Clark Handbook*).

Garroway argumenterar i avslutningen av *Children and Methods* för att det som började som en metod nu har växt ut till ett kritiskt perspektiv, "Childist Criticism". Perspektivet präglas enligt henne av fyra principer: att ge röst och agens åt barn, att fylla kunskapsluckor om

barn, att påvisa en vuxen-bias i tidigare forskning samt att uppmärksamma samspelet mellan barns värde och sårbarhet. Antologin visar otvetydigt hur traditionella och något nyare metoder kan användas för att skapa kunskap om barn och synliggöra deras närvaro i historien och i texterna. Mitt intryck är dock att artiklarna ger prov på en större mångfald än Garrows principer signalerar. Framför allt den första och sista principen riskerar att bli alltför snäva om de uppfattas som axiom snarare än explorativa frågor. Vi kan söka efter barns agens, men inte förutsätta den. Växlingen mellan barns sårbarhet och betydelse för kollektivet är central, men det utesluter inte att vi också undersöker andra aspekter av konkreta barns liv samt hur de på olika sätt fungerar som tecken för vuxenvärlden.

Några av bidragen i *T&T handbook* – men långt ifrån alla – identifierar sina tolkningar som ”childist”. Allens bidrag ger i mina ögon ett gott exempel på hur ansatsen kan fungera som ett kritiskt perspektiv, genom att utveckla konsekvenserna för vuxna av den omvända maktordning som den lukanske Jesus föreslår. På liknande sätt visar Gundry och Martens hur texter som inte handlar direkt om barn kan ha stora konsekvenser för barn. I båda fall går analysen bortom att identifiera barns specifika roll (i texter och historien) till att exponera normer och maktordningar.

Dessa två antologier vittnar om att forskningsfältet barnstudier har mognat och ger väsentliga bidrag till bibelvetenskapen. Den dominerande uppgiften är fortfarande att hitta och synliggöra barnen, men vi får också exempel på att fokus på barn kan fungera som kritisk lins. Jag ser ännu inte riktigt att ”Childist Criticism” vuxit ut till ett eget kritiskt perspektiv. Antologierna rymmer också olika förhållningssätt till saken och markerar både självständighet och kontinuitet med andra fält. Mitt intryck är *T&T Handbook* eftersträvar att visa på fältets bredd, medan *Children and Methods* tydligare söker peka på det gemensamma, också i en mångfald av metoder. Tillsammans ger antologierna en kvalificerad lägesrapport från forskningsfronten.

Mikael Larsson, Uppsala universitet